

Μνήμων

Τόμ. 39 (2022)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΜΑΡΙΑ ΑΡΒΑΝΙΘΗ, Σπαθιά και άλλα όπλα: Στοιχεία για τον αφοπλισμό των μη Μουσουλμάνων στα χάνια της Κωνσταντινούπολης, Μάρτιος – Απρίλιος 1821 ● ΣΑΚΗΣ ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ, Ένα νησί σε δύο επικράτειες: Η Κάλυμνος ανάμεσα στην Ελληνική Επανάσταση και την οθωμανική εξουσία (1824-1825) ● ΜΗΝΑΣ ΑΝΤΥΠΙΑΣ, Σπογγαλιεντικές συντροφίες και επιχειρήσεις στην Ύδρα στα τέλη της Επανάστασης και τα πρώτα χρόνια της οθωμανικής περιόδου (1830-1840) ● ΣΩΤΗΡΟΓΛΑ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Το θεσμικό πλαίσιο και η γραφειοκρατία της αποκατάστασης των αγωνιστών της Ελληνικής Επανάστασης (1821-1906) ● ΔΗΜΗΤΡΑ ΠΥΡΡΙΗ, Η ώρα της ανταλλαγής: Οι ανταλλάξιμοι Μουσουλμάνοι στον τοπικό Τύπο: Οι περιπτώσεις της Κρήτης και της Μακεδονίας ● ΑΡΤΕΜΙΣΙΑ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ – ΚΥΡΙΑΚΗ ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ – ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΜΕΛΙΟΥ, Από τη Βιθνία στην Ελλάδα: Πτυχές της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτιστικής ζωής στον τόπο προέλευσης και εγκατάστασης μέσα από το Αρχείο Προφορικής Παράδοσης του ΚΜΣ ● ΜΑΡΙΑΝΝΑ ΚΑΡΑΛΗ, Ο «τεκμηριωτικός» φακός της αιωνιότητας του αίματος: Οι φωτογραφικοί απαράλληλισμοί της Nelly's και η εποχή τους ● ΘΕΟΦΙΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ, Τα τοπικά οικονομικά δίκτυα των Ομάδων Ενδύλων Καταθιακομένων Αγρονιστών (ΟΕΚΑ) ως πρώιμο στάδιο του Δημοκρατικού Στρατού Ελλάδας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΟΚΙΜΙΟ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΡΤΟΜΑΤΣΙΔΗ – ΝΑΤΑΛΙΑ ΤΣΟΥΡΜΑ, Δημογραφικές μεταβολές στην Ελλάδα της Κατοχής (1941-1944/45): Μια ιστοριογραφική προσέγγιση της πληθυσμιακής κινήτικότητας

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΜΟΡΑΣ, Δύο οθωμανικά τεκμήρια για τον Ρήγα ● ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΣΦΟΙΝΗ, «Μια πιστή εικόνα της Ελλάδας»: Από το ημερολόγιο του ιρλανδού φιλέλληνα James Emerson (1825) ● ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ, Οι ενθυμήσεις του Μακρυμηνού Λαμπρήνου Κ. Δημαρχόπουλου, 1821-1866 ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΟΥΚΟΣ, Μερικές σκέψεις για τη ζωή, το επιστημονικό έργο και την ποικίλη δράση του Αντωνίου Σαγιά

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Εκδόσεις για το 1821. Μια δεύτερη αποτίμηση: Χάρης Αθανασιάδης, Δημήτρης Δ. Αρβανιτάκης, Σίμος Μπουζίκης, Μεγάλης Σωτηρόπουλος, Άννα Αθανασούλη, Παναγιώτης Στάθης ως Ευθύμιος Μαχαίρας, Βασιλική Θεοδώρα, Νικόλαος Αβραάμ, Κατερίνα Γαρίδα, Δημήτρης Γαργής, Ζωή Καζάκου

39

ΑΘΗΝΑ 2022

ΟΙ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ
ΛΑΜΠΡΗΝΟΥ Κ. ΔΗΜΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, 1821-1866

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

doi: [10.12681/mnimon.37417](https://doi.org/10.12681/mnimon.37417)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ Ι. (2024). ΟΙ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ ΛΑΜΠΡΗΝΟΥ Κ. ΔΗΜΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, 1821-1866. *Μνήμων*, 39, 295–304. <https://doi.org/10.12681/mnimon.37417>

ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΑΠΑΧΡΗΣΤΟΥ

ΟΙ ΕΝΘΥΜΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΡΜΑΡΙΝΟΥ ΛΑΜΠΡΗΝΟΥ Κ. ΔΗΜΑΡΧΟΠΟΥΛΟΥ, 1821-1866

Τα χρονικά σημειώματα του Λαμπρηνού Κωνσταντίνου, γνωστού με το παρωνύμιο Δημαρχόπουλος, γράφτηκαν στη γενέτειρά του, τον Μαρμαρά της ομώνυμης νήσου. Οφείλουμε, πριν προχωρήσουμε στο περιεχόμενο των σημειωμάτων του, να αναφερθούμε σε κάποια γενικά στοιχεία για τον τόπο που αφορούν. Ο Μαρμαράς (τουρκ. Marmara Adasi), η αρχαία Προκόννησος, αποτελεί το μεγαλύτερο νησί της σχετικής συστάδας της νότιας Προποντίδας.¹ Αριθμεί έξι παραθαλάσσια χωριά, που κατοικούνται αδιαλείπτως τουλάχιστον από τη βυζαντινή περίοδο (ενώ κάποια, μετά βεβαιότητας, από την αρχαιότητα): τον Μαρμαρά, στα ΝΔ της νήσου (σημ. Marmara), στα δυτικά τη Γαλλιμή (σημ. Çınarlı) και τρία χωριά κατά μήκος της νότιας ακτής, το Πραστειό (σημ. Gündoğdu), το Κλαζάκι (σημ. Torpağaz) και την Αφθόνη (σημ. Asmalı). Τέλος, στο ΒΑ άκρο της νήσου βρίσκεται το χωριό Παλάτια (σημ. Saraylar), ο αρχαίος τόπος εξαγωγής του προκοννησιώτικου μαρμάρου με πλήθος ενεργών ως σήμερα λατομείων στην ευρύτερη περιοχή του.

Για να κατανοήσουμε το περιεχόμενο των χρονικών σημειωμάτων του Λαμπρηνού Δημαρχόπουλου και να αναφανεί η σπουδαιότητά τους, πρέπει να παρουσιάσουμε κάποια βασικά στοιχεία (που σε καμία περίπτωση δεν είναι εξαντλητικά) για το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο της εποχής που καλύπτουν (1821-1866). Τα νησιά του Μαρμαρά πέρασαν στα χέρια των οθωμανών Τούρκων μάλλον αμαχητί, λίγο μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης το 1453. Η διοικητική οργάνωση του Μαρμαρά, κατά την περίοδο που προηγήθηκε των μεγάλων μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτ, 1839-1876) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθορίζεται από το γεγονός ότι πρόκειται για νησί, όπως άλλωστε συνέβαινε και επί Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Τα νησιά αυτά, ήδη από τον 16ο αιώνα

1. Τα υπόλοιπα νησιά της συστάδας είναι η Αφυσιά (Avşa), η Αλώνη (Paşalimanı) και η Κούταλη (Ekinlik).

και την ανάπτυξη του οθωμανικού στόλου, υπάγονταν στη δικαιοδοσία του αυτοκρατορικού οθωμανικού στόλου και του εκάστοτε επικεφαλής καπουδάν πασά (τουρκ. Kapudân-i derya), στον οποίο πλήρωναν ετήσιο φόρο και προμήθευαν με ναύτες τον στόλο του.² Ο Θεοφάνης Θεοφανίδης, βασισμένος και στα σημειώματα του Δημαρχόπουλου, αναφέρει ότι πριν τα μέσα του 19ου αιώνα ο Μαρμαράς υπαγόταν στο Αυτοκρατορικό Ναυαρχείο (Καπετάν πασαλίκι), με διορισμένο διοικητή της νήσου που έφερε τον τίτλο του βοεβόδα του Μαρμαρά («Μάρμαρα βοϊβοδασί»³). Εκκλησιαστικά τα τέσσερα Μαρμαρονήσια ανήκαν από τα βυζαντινά χρόνια στην Επισκοπή και μετέπειτα Μητρόπολη Προικοννήσου αποτελώντας αυτόνομη εκκλησιαστική επαρχία, η έδρα της οποίας βρισκόταν στη νήσο Αλώνη έως το 1900, όταν απόκτησε και δεύτερη έδρα, στον Μαρμαρά.

Η συντριπτική πλειονότητα των κατοίκων των έξι χωριών της νήσου του Μαρμαρά κατά την οθωμανική περίοδο και έως και το 1922 ήταν χριστιανοί ορθόδοξοι Ρωμιοί. Στο χωριό Μαρμαράς είχαν εγκατασταθεί από τα τέλη του 15ου – αρχές 16ου αιώνα μερικές εκατοντάδες οθωμανοί Τούρκοι και σεφαρδίτες εβραίοι.⁴ Οι εβραίοι και οι οθωμανοί Τούρκοι του Μαρμαρά ασχολούνταν κυρίως με το εμπόριο (υφάσματα, λάδι, οίνος, ψάρια), την αλιεία, χειρωνακτικές εργασίες και με τη λατόμηση μαρμάρου και τη μαρμαροτεχνική. Οι σημαντικότερες εμπορικές δραστηριότητες των Ρωμιών υπήρξαν η ναυτιλία, η αλιεία και η εξαγωγή μαρμάρου. Οι Ρωμιοί αποτελούσαν ισχυρή ναυτιλιακή δύναμη ως τα μέσα του 20ού αιώνα.⁵ Διέθεταν ιστιοφόρα πλοία (μεταξύ διάφορων τύπων πλεούμενων

2. Ο Μανουήλ Γεδεών σημειώνει, δίχως αναφορά σε πηγή, ότι ο Μαρμαράς έως τα τέλη του 18ου αιώνα υπαγόταν διοικητικά στον βοεβόδα του Γαλατά, βλ. Μανουήλ Γεδεών, *Εκκλησιαστική παροικία, ναοί και μοναί, μητροπολίται και επίσκοποι*, Otto Keil, Κωνσταντινούπολη 1895, σ. 219.

3. Θεοφάνης Σ. Θεοφανίδης, *Προικοννησιακά σελίδα. Η νήσος Μαρμαράς. Συνοπτική ιστορική πραγματεία*, ανατύπωση εκ του Εγκυκλοπαιδικού Ημερολογίου του Σ. Ν. Ζερβοπούλου του 1937, Τύποις Μ. Δημητριάδου, Κωνσταντινούπολη χ.χ. [1937], σ. 12.

4. Ενδεικτική εικόνα του πληθυσμού της νήσου Μαρμαρά αντλούμε από τους στατιστικούς πίνακες του περιοδικού *Ξενοφάνης* 3 (1906), σ. 190. Αναλυτικά, οι αριθμοί των κατοίκων του νησιού έχουν ως εξής: Μαρμαράς 3.569 (εκ των οποίων 280 Τούρκοι και 250 σεφαρδίτες), Πραστεύ 2.600, Αφθόνη 2.030, Παλάτια 3.000, Κλαζάκι 160, Γαλλιμή 2.145. Πληθυσμιακά στοιχεία δίνονται και στα σχετικά κεφάλαια για κάθε χωριό του Μαρμαρά στο έργο του Ε. Βαλσάμη (με τη συνεργασία του Ν. Λαμπαδαρίδη), *Προικοννησιακά ιστορικά. Μελέτη ιστορική των εν τη Προποντίδι νήσων της προικοννησιακής παροικίας*, πρόλογος Μ. Ι. Γεδεών, Αθήνα 1940.

5. Για τη ναυτιλία του Μαρμαρά βλ. Ιωάννης Παπαχρήστου, «Η ναυτιλία στον

και τρικάταρτα μπρίκια) και αργότερα ατμόπλοια, με τα οποία διέπλεαν την Προποντίδα, τον Βόσπορο, τη Μαύρη θάλασσα και το Αιγαίο πέλαγος μεταφέροντας κυρίως αγαθά για λογαριασμό δικό τους αλλά και για εμπόρους των μεγάλων αστικών κέντρων. Προμήθευαν, επίσης, με ικανότατο ναυτικό προσωπικό τον οθωμανικό και αργότερα τον ελληνικό στόλο. Επιπλέον, υπήρχαν ναυπηγοί που κατασκεύαζαν σκαριά κάθε είδους πλοίων που χρησιμοποιούσαν οι νησιώτες. Η αλιεία υπήρξε ο βασικός οικονομικός παράγοντας ανάπτυξης της νήσου και αποτελούσε ανέκαθεν κύρια πηγή βιοπορισμού των κατοίκων της. Οι ρωμιοί Μαρμαρινοί είχαν συσσωρεύσει αλιευτικές γνώσεις που ανάγονταν στη βυζαντινή εποχή και η αλιεία ήταν για αυτούς ταυτόχρονα τέχνη και τελετουργία. Εμπορεύονταν παστά κολιαρούδια και κάθε είδος ψαριού που αφθονούσε στην Προποντίδα, στις ψαραγορές της Κούταλης, της Αρτάκης, της Σμύρνης, της Μυτιλήνης, της Κωνσταντινούπολης έως και τη Μαύρη θάλασσα. Πέρα όμως από τη ναυτιλία, την αλιεία και το εμπόριο ιχθύων και μαρμάρου, θα πρέπει να σταθούμε και στις άλλες ασχολίες των κατοίκων, όπως η ξυλουργία, η αμπελουργία, η οινοποιία (κρασί εμπορεύονταν στην περίφημη κρασόσκαλα του Γαλατά, στα καπηλεία και στους μείχανέδες του), η ελαιουργία, η σιδηρουργία, η ασβεστοποιία, η οικοδομική και οι κατασκευές παντοίων ειδών, όπως βαρελιών (βουτσάδες), κοφινιών και επίπλων.⁶

Αυτά είναι σε πολύ γενικές γραμμές τα χαρακτηριστικά του τόπου στον οποίο γεννήθηκε ο Λαμπρηνός Κ. Δημαρχόπουλος, για τον οποίο γνωρίζουμε τα ακόλουθα: Γεννήθηκε στις αρχές μάλλον του 19ου αιώνα στον Μαρμαρά. Ο πατέρας του Κωνσταντίνος υπήρξε τσορμπατζής του Μαρμαρά, δηλαδή πρόεδρος της τοπικής δημογεροντίας, εξ ου και το παρωνύμιο «Δημαρχόπουλος», το οποίο ο γιος του Κωνσταντίνου Λαμπρηνός διατήρησε ως επώνυμο. Από τις ενθυμήσεις του Λαμπρηνού προκύπτει ότι ο ίδιος έχτισε δικό του μύλο το 1836, επομένως μία από τις ασχολίες του ήταν μυλωνάς. Ασχολήθηκε ενεργά με τις κοινοτικές υποθέσεις του Μαρμαρά ως μέλος της δημογεροντίας, κρίνοντας από τα στοιχεία που καταγράφει για τα δημόσια θέματα της κοινότητας του Μαρμαρά. Ταυτόχρονα, φαίνεται ότι ήταν επι-

---

Μαρμαρά (1500-1922)», *Ελληνικοί παραθαλάσσιοι οικισμοί της Προποντίδας, Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας, Χαλκίδα 26 Απριλίου 2015, Νέα Αρτάκη*, εκδ. Κύζικος, 2015, σ. 27-45.

6. Για τις ασχολίες των Μαρμαρινών βλ. Νικόλαος Σ. Λαμπαδαρίδης, «Η ψαρική στα Μαρμαρονήσια», *Ελληνική Λαϊκή Τέχνη* 11 (1973), σ. 110-121· Αντώνης Σ. Μαρμαρινός, *Ο ναυτικός βίος και η ξενιτιά στο Μαρμαρά*, Αθήνα 1993· Σπυρίδων Νεστορίδης, *Προκολλησιακά και εθνικά ενθυμήματα*, επιλογή-επιμ. Α. Σ. Μαρμαρινός, Αθήνα, εκδ. Δωδώνη, 1992.

Θ. Σ. Θεοφανίδου

Προμονηθείοι βάνοροι

Α'. Χρονογραφία λαμπρινού Κ. Δημαρχοπούλου
(36 στίχοις μεταβαίνουσ κώδικε 8^{ου} σχήματος εν διαζώ μέρτε ει-
σιδεχθείς μοι φαρὰ του νιού του του Ηνωστασιών Α. Δημαρχο-
πούλου κατ' 1927 εν τη εν Τραπεζοίσι Γαϊτανδρί Σεναί Αρ. 11 ειμιφίσι)

1834 - 1841

μετα προσδύκτω χρο-
νώνων προσηκόντων ζήσης
μετασίρων 1829 - 1863

Εικ. 1: Η πρώτη σελίδα του αντιγραμμένου από τον Θεοφάνη Σ. Θεοφανίδη (1927) χειρογράφου του Λαμπρινού Κ. Δημαρχόπουλου.

φορτισμένοι να τηρεί τα ζουρνάλια, δηλαδή να καταγράφει χρονικά σημειώματα, ενθυμήσεις για σημαντικά ζητήματα και γεγονότα που αφορούσαν την κοινότητα. Τα μόνα ζουρνάλια του που μας είναι γνωστά, είναι αυτά που παρουσιάζονται εδώ και εκτείνονται χρονικά από το 1821 έως το 1866.

Τα χρονικά σημειώματα του Λαμπρηνού Δημαρχόπουλου διασώθηκαν από τον ζωγράφο και αχινογράφο γιο του, Κωνσταντίνο Α. Δημαρχόπουλο, που έζησε στα Ταταύλα της Κωνσταντινούπολης από τις αρχές του 20ού αιώνα ως τον θάνατό του, στις 11 Ιουνίου 1930.⁷ Ωστόσο, σήμερα η τύχη του πρωτότυπου τετραδίου του Λαμπρηνού Δημαρχόπουλου αγνοείται. Ο Θεοφάνης Σ. Θεοφανίδης, μέγας πριμικήριος της Μεγάλης του Χριστού Εκκλησίας, με καταγωγή από το Πραστειό του Μαρμαρά, βρήκε το τετράδιο στο σπίτι του Κωνσταντίνου Δημαρχόπουλου το 1927 και το αντέγραψε σημειώνοντας στην πρώτη σελίδα: «Χρονογραφία Λαμπρηνού Κ. Δημαρχοπούλου (36σέλιδος μεμβράνινος κώδεξ 8ου σχήματος έν διπλῶ ἐπιδειχθείς μου παρά τοῦ υἱοῦ τούτου Κωνσταντίνου Α. Δημαρχοπούλου τῶ 1927 έν τῇ έν Ταταούλοις Γαῖτανδζῆ Σοκάκ αρ. 11 οἰκία του) 1834-1841 μετά προσθήκης γεγονότων προγενεστέρων καί μεταγενεστέρων 1821-1863».⁸ Η σημείωση του Θεοφανίδη δείχνει ότι ο πρωταρχικός κορμός των σημειώσεων του Δημαρχόπουλου γράφτηκε την περίοδο 1834-1841. Ένα εύλογο –και μάλλον αναπάντητο– ερώτημα που προκύπτει, καθώς δεν διαθέτουμε το πρωτότυπο, είναι αν οι προγενέστερες και μεταγενέστερες προσθήκες που αναφέρει ο Θεοφανίδης,⁹ έγιναν από τον ίδιο τον Λαμπρηνό Δημαρχόπουλο ή από κάποιον άλλο. Το ενδεχόμενο παρεμβολής άλλου συγγραφέα μάλλον αποκλείεται, καθώς δεν προκύπτει, τουλάχιστον ως προς το γραφολογικό μέρος, ένδειξη προς αυτήν την κατεύθυνση. Άλλωστε, ο Θεοφανίδης θα είχε παρατηρήσει και σημειώσει τυχόν αλλαγή του γραφικού χαρακτήρα στο τετράδιο.

Το περιεχόμενο των ενθυμήσεων του Δημαρχόπουλου, που ανέρχονται συνολικά σε 33 ημερολογιακές καταγραφές,¹⁰ είναι ιδιαίτερης σπουδαιότητας, διότι περιέχουν αναφορές που διαφωτίζουν διαφορετικές όψεις της ιστορίας και του πολιτισμού του Μαρμαρά και της περιοχής του κυρίως κατά την περίοδο των μεταρρυθμίσεων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

7. Βλ. εφημ. *Απογευματινή* (Κωνσταντινούπολεως), φ. 1732, 11.6.1930, σ. 2.

8. Το αντίγραφο του Θεοφανίδη αποτελεί μέρος του σπουδαίου αρχείου του για τον Μαρμαρά και τα Μαρμαρονήσια, το οποίο μου παραχωρήθηκε με σκοπό την καταγραφή, ψηφιοποίηση και ανάδειξή του από τον γιο του, Σπύρο Θ. Θεοφανίδη.

9. Ο Θεοφανίδης εκ παραδρομής σημειώνει το έτος 1863 ως χρονολογία της τελευταίας καταγραφής. Το τελευταίο σημείωμα φέρει ημερομηνία 18 Μαΐου 1866.

10. Βλ. παρακάτω, Πίνακας 1.

που είναι γνωστές ως περίοδος Τανζιμάτ. Ιδιαίτερη αναφορά όμως θεωρούμε ότι πρέπει να γίνει στις παρακάτω καταγραφές.

Οι δύο πρώτες σημειώσεις περιγράφουν το ξέσπασμα της Ελληνικής Επανάστασης και τον απόηχό της στην Κωνσταντινούπολη και στα Μαρμαρονήσια (1821), και την καταστροφή των Ψαρών (1824), αντίστοιχα. Η πρώτη, με χρονολογία 19 Μαρτίου 1821, αναφέρεται στο ξεσθήκωμα του Βλάχμπη, δηλαδή του Αλέξανδρου Υψηλάντη, στη Βλαχία εναντίον των οθωμανών Τούρκων, που είχε ως αντίποινα τις γνωστές διώξεις των «καπιχεχαγιάδων», όπως τους ονομάζει ο Δημαρχόπουλος, και τον απαγχονισμό του πατριάρχη Γρηγορίου Ε'. Η εν λόγω καταγραφή δίνει σημαντικές πληροφορίες για τον απόηχο της αντίδρασης της οθωμανικής Αυλής στα Μαρμαρονήσια και στην Αρτάκη της Κυζίκου. Στις 16 Μαΐου 1821 έφτασε στον Μαρμαρά «φεργάδα με τον πατρωνά μπέη», με σκοπό να συγκεντρώσει τυχόν οπλισμό από τους χριστιανούς.¹¹ Οι Μαρμαρινοί, σύμφωνα με τον Δημαρχόπουλο, είχαν ήδη δώσει μερικά όπλα στους ντόπιους Τούρκους από τον Απρίλιο αλλά κάποια άλλα τα είχαν κρύψει, παρά τις απειλές για αφορισμούς του μητροπολίτη Προικοννήσου, που είχε σταλεί στον Μαρμαρά με εντολή των οθωμανικών Αρχών της Αρτάκης.¹² Όταν έφτασε το οθωμανικό πλοίο, ο μπέης διέταξε να βγουν όλοι από τις οικίες τους, ώστε να γίνει ο έλεγχος για όπλα. Τελικά όπλα δεν βρέθηκαν, κατά τα γραφόμενα του Δημαρχόπουλου, αλλά για εκφοβισμό συνελήφθη ο Ζαφείρης Χατζή-Κωνσταντίνου και ξυλοκοπήθηκε.¹³

Η δεύτερη αναφορά (29 Ιουνίου 1824) σε γεγονότα της Ελληνικής Επανάστασης αναφέρεται πιθανότατα σε συμβάντα πριν ή κατά τη διάρκεια της καταστροφής των Ψαρών, που συνέβη στις 21-22 Ιουνίου 1824. Συγκεκριμένα, γίνεται λόγος για την προδοσία κάποιου Κότα,¹⁴

11. Η παρουσία του οθωμανικού στόλου στην Προποντίδα και στη Μεσόγειο φαίνεται να επιβεβαιώνεται και από τα οθωμανικά αρχεία της εποχής. Για παράδειγμα, στις 4 Ιουνίου 1821 ζητήθηκε η συνδρομή του πατρωνάμπη, δηλαδή του αντιναυάρχου, τρίτου σε σειρά στην ιεραρχία του οθωμανικού στόλου, για να επιτεθούν στα πλοία των «απίστων» που παρενοχλούσαν τα αντίστοιχα τουρκικά στην ανατολική Μεσόγειο. Το έγγραφο 532/22 δημοσιεύθηκε από τον H. Şükrü İncak (επιμ.), “*Those Infidel Greeks*”. *The Greek War of Independence through Ottoman Archival Documents*, τ. 1, Λέιντεν – Βοστώνη, Brill, 2021, σ. 43.

12. Την περίοδο 1821-1830 μητροπολίτης Προικοννήσου διετέλεσε ο Κοσμάς. Βλ. Μ. Γεδεών, *ό.π.*, σ. 212.

13. Σημειώνει ο Δημαρχόπουλος: «τον δίρανε με τρόπο και τον τζουρουδίσανε».

14. Είναι άγνωστο αν πρόκειται για αληθινό όνομα ή περιπαικτικό παρωνύμιο κάποιου προσώπου.

που ο «βασιλέας» (δηλαδή ο σουλτάνος) τον είχε δωροδοκήσει με 500 πουγκιά γρόσια για να διαβάσει τον ψαριανό στόλο, το οποίο εν μέρει το κατάφερε. Σύμφωνα με τον Δημαρχόπουλο, οι Ψαριανοί μπόρεσαν να επιστρέψουν στα Ψαρά τρεις μέρες μετά τη δολοφονία του Κότα από τους Τούρκους, σκότωσαν 12.000 Τούρκους και έκαψαν 24 τουρκικά πλοία. Δεν καταφέραμε όμως να διασταυρώσουμε αυτό το γεγονός από άλλες πηγές.

Η συντριπτική πλειονότητα των ενθυμήσεων του έτους 1834 αφορά καταγραφές οικονομικής φύσεως για τους κατοίκους και την κοινότητα του Μαρμαρά. Αναφέρονται έξοδα της κοινότητας από επισκέψεις στη Μητρόπολη Προικονήσου, στη νήσο Αλώνη, κατά τη διάρκεια των εορτών των Χριστουγέννων και του Πάσχα, καταγραφές διαφόρων εξόδων των χωριών του Μαρμαρά, όπως ημερομίσθια («κιουντελίγια») ¹⁵ εργατών για διάφορες εργασίες, μισθοί δασκάλων, έξοδα ναύλων για μετακινήσεις, φόροι και άλλα. Στις 4 Απριλίου 1834, ο Δημαρχόπουλος σημειώνει ότι παρέλαβαν τα χαρατζοχάρτια από τον τοπικό αγά, ώστε να μοιραστούν στους ραγιάδες του νησιού, αναφέροντας χωριστά για κάθε χωριό το συνολικό ποσό του κόστους του χαρατσιού. ¹⁶ Αν και μέρος του ποσού πληρώθηκε από τον «ποχτσά» της νήσου, τα ποσά κάθε χωριού δίνουν έμμεσα στοιχεία για το ανθρώπινο δυναμικό τους, με τον Μαρμαρά να πληρώνει τα περισσότερα χαρατζοχάρτια, ενώ ακολουθούν κατά φθίνουσα σειρά τα Παλάτια, η Αφθόνη, το Πραστειό και η Γαλλιμή (το Κλαζάκι δεν αναφέρεται). ¹⁷ Το 1834 και πάλι, δίχως όμως αναφορά σε συγκεκριμένη ημερομηνία, ο Δημαρχόπουλος σημειώνει 26 χαρατζοχάρτια που

15. Τουρκ. *gündelik*: το μεροκάματο, το ημερομίσθιο.

16. Σε σημείωσή του ο Θεοφανίδης μάς παραπέμπει στο έργο *Καρπαθιακά* (Εκ του Τυπογραφείου Α. Καλαράκη, Αθήνα 1896) του Εμμανουήλ Μανωλακάκη, όπου διαβάζουμε για τα χαρατζοχάρτια (σ. 24-25): «Χαράτσι, ὕπερ ἤτο τεμάχιον χάρτου κατ' ἔτος φέρον διάφορον χρώμα, σφραγίδας καὶ τουρκικὰ γράμματα “ὁ φέρων τὸ παρὸν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ φέρῃ ἐφ' ἑνὸς ἔτους τὴν κεφαλὴν ἐπὶ τῶν ὠμων”, ἦν δὲ τριῶν βαθμῶν, τοῦ μὲν πρώτου καλουμένου *Ἀλᾶ* ἐκ γροσίων δώδεκα ἐπιβαλλομένου τοῖς πλουσίοις, τοῦ δευτέρου *Ἰφσάτ* ἐκ γροσίων ἕξ ἐπιβαλλομένου τοῖς δευτερεύουσι, καὶ τοῦ τρίτου *Ἐδνά* ἐκ γροσίων τριῶν ἐπιβαλλομένου τοῖς πτωχοῖς μὴ μουσουλμάνοις ἄρρεσι ἄνω τῶν δώδεκα ἐτῶν· ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐξακριβώσεως τῆς δωδεκαετοῦς ἡλικίας ἦν περιέργος: ἕκαστος χαρατσηῆς (εἰσπράκτωρ) ἔφερε τεμάχιον σχοινίου δι' οὗ ἐμέτρει τὴν περιφέρειαν τοῦ λαιμοῦ τοῦ παιδός, εἶτα ἔθετεν εἰς τοὺς ὀδόντας αὐτοῦ τὴν ἄκραν τοῦ σχοινίου, τὸ δὲ μέτρον τῆς περιφέρειας τοῦ λαιμοῦ ἔστρεφε πρὸς τὸ ἄνω μέρος τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, καὶ ἂν τὸ σχοινίον κατῆρχετο εἰς τὸν αὐχένα ἔθεωρεῖτο ἄνω τῆς δωδεκαετοῦς ἡλικίας καὶ ὑπεβάλλετο εἰς τὸ χαράτσι».

17. Στην καταγραφή με ημερομηνία 31 Μαρτίου 1845 το ετήσιο χαράτσι για τη νήσο ανερχόταν σε 113.884 γρόσια.

πλήρωσαν δύο σεφαρδίτες εβραίοι της κοινότητας Μαρμαρά, ο Ροφαήλης και ο Μορδοχάνης Σηλυβριανός.

Στο ίδιο πλαίσιο εντάσσεται και η καταγραφή του Δημαρχόπουλου που έγινε στις 31 Μαρτίου 1845: «Ἦλθε φερμάνι νὰ δόσομε γρόσια διὰ τὴν καραντίνα ἀπὲ ὅλα τὰ χωριά τοῦ νησιοῦ τοῦ Μαρμαρᾶ τὰ κάναμε ταξίμι τζι χανέδες». Τα ποσά σε γρόσια που σημειώνει ο Δημαρχόπουλος ανά χωριό, και χωριστά των Τούρκων και των εβραίων, είναι ενδεικτικά της πληθυσμιακής σύστασης των χωριών, καθώς οι χανέδες (δηλαδή τα σπίτια ή οι οικογένειες) των Ρωμιών που έδωσαν χρήματα για την καραντίνα, ήταν κατά πολύ μεγαλύτερα σε σύγκριση με εκείνα των άλλων δύο κοινοτήτων.¹⁸

Επιπλέον, γίνονται αναφορές στις –κατεξοχήν ανά τους αιώνες– ασχολίες των Μαρμαρινών: εργάτες σε λατομεία,¹⁹ αλιεία,²⁰ ελαιοπαραγωγή,²¹ αμπελοργία,²² μεταξοκαλλιέργεια.²³ Τέλος, ξεχωρίζουν διάφορα γεγονότα, όπως ο διορισμός σε δημόσιες θέσεις του νησιού οθωμανών αξιωματούχων αλλά και ρωμιών τσορμπατζήδων, ο ξυλοδαρμός Ρωμιών από τις οθωμανικές Αρχές, επειδή ζύγισαν ψάρια ερήμην του υπεύθυνου του τελωνείου,²⁴ διορισμοί ή πληρωμές δασκάλων και γιατρών στα χωριά του Μαρμαρά, το χτίσιμο εκ βάρων του ναού των Ταξιαρχών Μαρμαρά (μετέπειτα μητροπολιτικού ναού της επαρχίας Προικοννήσου), κατά το έτος

18. Συνολικά οι ρωμικοί χανέδες (των χωριών Μαρμαρά, Παλατίων, Αφθονης, Κλαζακίου, Πραστειού, Γαλλιμής, συμπεριλαμβανομένων και 7 χανέδων στα Οδζάκια, στα λατομεία) απέδωσαν 1.355 γρόσια, ενώ οι τουρκικοί και εβραϊκοί χανέδες απέδωσαν 34 και 29 γρόσια αντίστοιχα.

19. Βλ. τις καταγραφές της 20ής Μαρτίου και 20ής Μαΐου 1834. Να σημειωθεί όμως ότι μάλλον πρόκειται για λατομεία πέτρας και όχι μαρμάρου, στην περιοχή του χωριού Παλάτια.

20. 13 Ιανουαρίου 1835: «οί κολιοί τοῦ Ζαφίρι ὁποῦ πήραμε νὰ στείλῃ ὁ ἀγᾶς πεσκέσι ὀκάδες 12».

21. Η σημείωση του Δημαρχόπουλου, στις 11 Μαρτίου 1834, σχετικά με έξοδα των Αφθονιατών «στα κότουρα» μάλλον αναφέρεται σε αγριελιές.

22. Στις 20 Μαρτίου 1834 ο Δημαρχόπουλος αναφέρεται σε εργασίες που έγιναν σε αμπελώνες, όπως το μέτρημα («μεσάχι») των αμπελιών.

23. 7 Ιουλίου 1836: «Βάλαμε μετάξι στὸ μέγγενη [...]».

24. Το περιστατικό της 17ης Αυγούστου 1834 περιγράφεται ως εξής: «Ἐν ἔτει 1834 Αὐγούστου 17, ἡμέρα Παρασκευὴ μὲ ἔβαλε χάξι ὁ ἀγᾶς μουχουρδάρ Ἄλῃ Ριζᾶ ἐφέντης ἐμένα, τὸν Κωνσταντῖνο, καὶ τὸν Μαυρίκο μαζῶ διατὶ ζίασε ὁ Μαυρικός 19 ὀκ. σαφρίδια τὴν νύκτα καὶ δὲν ἤῤρε τοῦ ἀγᾶ τῆς ἀνθρώποι καὶ τὰ ζίασε μὲ τὸν βάρδιαδζη Τάλπαναγιώτη ἔφαγε καὶ αὐτὸς ξυλιές στὸν φάλαρχα» (μουχουρδάρ [mühürdar]: σφραγιδοφύλακας· βάρδιαδζης ή βάρδιατζης: αὐτὸς που εκτελεῖ τη βάρδιά του).

1835, και της μονής του Αγίου Τιμοθέου, το 1859,²⁵ αλλά και ο ομαδικός (καθώς φαίνεται) ενταφιασμός γυναικών κατά την επιδημία χολέρας, στις 18 Μαΐου 1866.

Κλείνοντας αυτή τη σύντομη αναφορά στα χρονικά σημειώματα του Λαμπρηνού Κ. Δημαρχόπουλου, παραθέτουμε έναν πίνακα, στον οποίο αποτυπώνεται ο αριθμός των καταγραφών και τα θέματα των ενθυμήσεων κατ' έτος:

Πίνακας 1
Αριθμός καταγραφών ανά έτος και είδος περιεχομένου

Έτος	Καταγραφές	Είδος περιεχομένου				
		Γεγονότα	Ασχολίες	Εκπαίδευση	Φόροι	Κοινωνικά θέματα
1821	1	✓	—	—	—	—
1824	1	✓	—	—	—	—
1834	17	✓	✓	✓	✓	✓
1835	1	—	✓	✓	—	✓
1836	2	✓	—	—	—	—
1838	1	—	—	✓	—	—
1839	1	—	—	✓	—	—
1845	1	—	—	—	✓	—
1857	1	—	✓	—	—	✓
1858	2	—	—	—	✓	✓
1859	1	—	✓	—	—	✓
1860	3	—	—	✓	—	✓
1866	1	✓	—	—	—	✓
	Σύνολο: 33					

25. Για την ιστορία του ναού των Ταξιαρχών Μαρμαρά βλ. Emre Kishali, Ioannis Papachristou, «Church of Taxiarches», İnci Türkoğlu (επιμ.), *Southern Marmara Islands. Architectural Heritage at Risk*, Κωνσταντινούπολη 2020, σ. 41-44. Για τη μονή του Αγίου Τιμοθέου Μαρμαρά βλ. Umut Almaş, Ioannis Papachristou, «Agios Timotheos Monastery», στο ίδιο, σ. 68-70.

SUMMARY

Ioannis Papachristou, *Memoirs of Marmara Island by Lambrinos K. Dimarchopoulos, 1821-1866*

The paper presents for the first time the whole of Lambrinos K. Dimarchopoulos' memoirs written between 1821 and 1866 in Marmara town of Marmara Island in Propontis. The manuscript of Dimarchopoulos passed to his son Konstantinos L. Dimarchopoulos who was living in Istanbul until his death in 1930. However, the text we possess is the one copied by Theofanis S. Theofanidis, who also originates from Marmara Island, at the house of K. L. Dimarchopoulos in 1927. There is no information about the luck of the original manuscript since 1930. Lambrinos Dimarchopoulos most likely was a member of the council of Marmara and wrote down various events and administrative notes. Among them stand out the references to the Greek Revolution, to the reconstruction of churches and monasteries of the island, to taxes, population and other financial data as well as to facts related to the occupations of the inhabitants of the island. The content of Dimarchopoulos' memoirs is of particular importance because they contain evidence that shed light on different aspects of the history and culture of Marmara and the surrounding region mainly in the Tanzimat period.